

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Токарчук Поліна

Підлітковий вік є періодом значних фізіологічних, соціальних і психологічних змін, які створюють унікальні умови для формування підвищеної конфліктності. Кризовий характер цього періоду, виділений багатьма дослідниками (Д. Фельдштейн, Л. Божовіч, І. Дубровіна), відображає протиріччя між новими потребами підлітка й обмеженнями навколишнього середовища. Зміна соціальної ситуації розвитку, описана Л. Виготським, призводить до формування нових цінностей, цілей і мотивів, які нерідко вступають у конфлікт із усталеними нормами та вимогами дорослих, що провокує конфлікти як міжособистісного характеру, так і з групами однолітків [1–4].

Метою дослідження є вивчення психологічних особливостей конфліктної взаємодії підлітків в освітньому середовищі, визначення впливу вікових характеристик та акцентуацій характеру на вибір стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях, а також розробка рекомендацій для оптимізації навчально-виховного процесу з метою зменшення конфліктності та підтримки гармонійного розвитку особистості підлітків.

Хронологічні межі підліткового віку визначаються культурними, соціальними та біологічними факторами. Нерівномірність фізіологічного дозрівання, як підкреслено в роботах, Р. Кеннет, створює додаткову напруженість через зміну гормонального фону, що посилює емоційну нестабільність, дратівливість і негативізм, які суттєво впливають на схильність підлітків до конфліктності [1, 3].

В підлітковому віці відбувається становлення ідентичності, що супроводжується суперечностями між прагненням до незалежності й потребою в підтримці, описаними в роботах Л. Божовіч і Д. Фельдштейна. Протестуючий характер поведінки, зазначений І. Дубровіною, часто є результатом необхідності самоствердження та подолання внутрішніх протиріч, що підвищує ймовірність конфліктної взаємодії. Розширення соціальних ролей і обов'язків підлітка, як

зазначено в літературі, змінює відносини з дорослими і однолітками, що створює нові джерела напруження. Бажання бути прийнятим у групі та здобути статус часто призводить до конфліктів через конкуренцію (рис. 1).

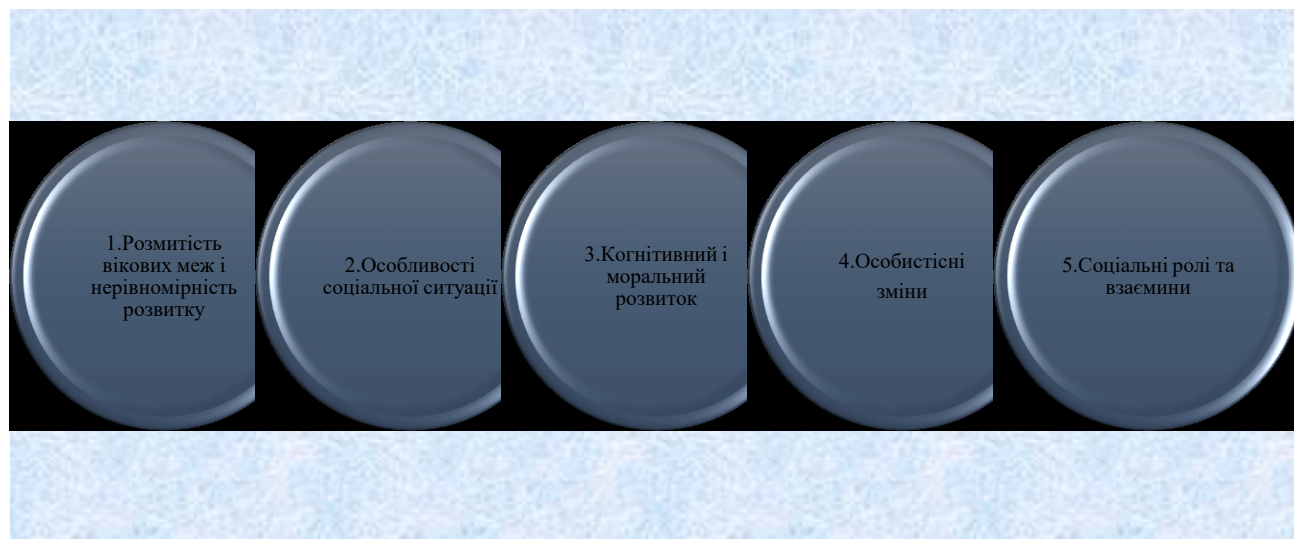

Рис. 1. Психологічні чинники конфліктної взаємодії підлітків в освітньому середовищі

Соціальна ситуація розвитку підлітків, як зазначає Л. Виготський, пов'язана з переходом від дитячої залежності до самостійності. У цей період домінує прагнення до самоствердження, що часто проявляється через конфлікти з дорослими або однолітками. Групи однолітків стають важливим середовищем формування соціальних навичок, але водночас є джерелом змагання й суперництва, що посилює конфліктність. Розвиток інтелектуальної та моральної сфер, про який йдеться в роботах, Р. Кеннет, супроводжується формуванням рефлексивності й критичного мислення. Підлітки активно оцінюють дії дорослих, навколишній світ і себе, що може викликати протест і сприяти виникненню конфліктів [2, 4].

С. Хол вперше описав амбівалентність і парадоксальність підліткового характеру, зазначивши, що цей вік супроводжується протиріччями: активність змінюється виснаженням, радість – зневірою, егоїзм – альтруїзмом, а жага спілкування – замкнутістю. Він назвав цей період «бурею і натиском», що супроводжується кризою самосвідомості та формуванням індивідуальності.

Е. Шпрангер розглядав підлітковий вік як фазу звільнення від дитячої залежності та вростання в культуру. Він виокремив три типи розвитку: критичний (криза і нове «Я»), м'який (плавне зростання) і активний (свідома самопобудова). Основними новоутвореннями є відкриття «Я», рефлексія та усвідомлення індивідуальності. Вітчизняні психологи І. Бех, Л. Карамушка, О. Кочубей і М. Пірен підкреслюють, що розвиток особистості підлітка відбувається через рушійні сили, джерела та умови, розкриваючи його як соціально активного індивіда. Основою розвитку особистості підлітка є спілкування з однолітками, яке часто має інтимно-особистісний характер. Відсутність довіри може стати всеохоплюючою проблемою, якщо підліток не довіряє собі, оточуючим чи світу. Значущу роль у розвитку відіграє сім'я: довіра, повага, підтримка та чесність батьків створюють сприятливі умови для розвитку. Якщо базова довіра не сформована, підліток шукатиме підтримку поза родиною [1, 2, 4].

Таким чином, підлітковий вік характеризується високою схильністю до конфліктності через зміни в емоційній, соціальній та когнітивній сферах. Ця конфліктність є частиною вікових особливостей і може проявлятися у вигляді суперництва, протесту або пошуку компромісу. Розуміння цих факторів дозволяє педагогам і психологам враховувати специфіку розвитку підлітків для гармонізації їхніх взаємин із середовищем.

Список використаних джерел

1. Візнюк І. М. Основи конфліктологічних знань : навчально-методичний посібник для викладачів, студентів, які вивчають курс конфліктології, для практичних психологів і соціологів. В. : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2019. 248 с.
2. Візнюк І. М. Поліщук А.С., Долинний С.С. Agile-ретроспективи деструктивних чинників внутрішньої конфліктності педагогів у ЗВО: монографія. Вінниця : Вид-во ТОВ «Друк», 2022. 256 с.
3. Візнюк І. М. Психосоматичне здоров'я як фактор психологічної стійкості людини. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. *Психологічні науки*. Київ, 2021. Вип. 13(58). С. 17-25.
4. Візнюк І. М. Психологічна стійкість особистості у контексті збереження психосоматичного здоров'я. Проблеми загальної та педагогічної психології. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. ГС Костюка НАПН України*, 2020. № 12. С. 67- 75.